

Pascalova sázka

Pascal's Wager

Jan Votava

Filozofická fakulta
Masarykova univerzita v Brně
Arna Nováka 1, 602 00 Brno
honza.votava@volny.cz

Abstrakt/Abstract

Článek analyzuje argument Pascalovy sázky a některé klíčové námitky proti ní – kritiku Antonyho Duffa, Alana Hájka a tradiční námitku mnoha Bohů. Pascalův argument je reformulován tak, aby těmto námitkám co nejlépe odolal. Analýza ukazuje, že revidovaná podoba sázky zůstává otevřeným problémem teorie rozhodování.

The article analyzes some important reasons pro and contra Pascal's wager argument. Many gods objection and objections by Antony Duff and Alan Hájek are discussed. A reformulation of Pascal's wager is offered in order to make the case for Pascal's conclusion stronger. It is shown that some form of wager could still represent a serious problem for rational decision theory.

Úvod

Cílem tohoto textu je zmapovat a prozkoumat některé důležité argumenty v diskusi o Pascalově sázce a formulovat premisy, které hrají nebo by mohly hrát v této debatě důležitou roli. Původní verzi Pascalovy sázky se pokusím reformulovat tak, aby byla co nejlépe hájitelná, neboť, jak bude vidět i v průběhu analýzy, její výchozí varianta čelí námitkám, kterým se lze pravděpodobně vyhnout jen za cenu opuštění některých původních Pascalových předpokladů. Nicméně zároveň se pokusím ukázat, že lze vytvořit takovou reformulaci, která může některým námitkám, které jsou v diskusi považovány za klíčové, odolát, a že pascalovská argumentace tudíž zůstává vážným problémem (můžeme snad říci i paradoxem) v rámci teorie rozhodování, se kterým je třeba se dále vyrovnávat. Výsledná analýza však neaspiruje na to být v žádném smyslu úplnou, má tedy být jen interpretací a výběrem, nikoliv přehledem celé diskuse.

Představení výchozího argumentu

Ve prospěch víry v Boha lze argumentovat dvěma základními způsoby – pomocí teoretické nebo pragmatické argumentace (Jordan 2011). První z nich je tradiční a její jádro lze vyjádřit velmi jednoduchým schématem:

Z: Je rozumné věřit v Boha.

P1: Bůh existuje.

Pragmatický způsob argumentace ve prospěch víry zavedl do filozofie a teologie především křesťanský myslitel Blaise Pascal ve svém díle *Myšlenky* (1669, s. 136–9). Jeho úvaha, která do historie vstoupila pod názvem Pascalova sázka, zároveň stojí na počátku rozvoje klasické teorie rozhodování. Normativní správnost této teorie je též předpokladem správnosti Pascalova argumentu, jehož počátek lze stručně a jazykem současnosti popsat následujícími dvěma premisami společně podporujícími kýžený závěr.

Z: Je rozumné věřit v Boha.

P1: Je rozumné maximalizovat očekávanou hodnotu (expected value) vlastního jednání.

P2: Očekávaná hodnota víry v Boha je vyšší než očekávaná hodnota nevíry v Boha.

Zde je vhodné na příkladu stručně připomenout význam pojmu očekávané hodnoty v rámci teorie rozhodování. Dejme tomu, že nějaká činnost nám může přinést užitek, pokud se zdaří. Pokud se tato činnost nezdaří, výsledkem bude naopak určitá ztráta. Dále předpokládejme, že hodnota možného užitku byla kvantifikována číslem 100, hodnota ztráty číslem -120 , pravděpodobnost, že činnost skončí úspěchem, byla vyjádřena hodnotou 0,75 a pravděpodobnost neúspěchu je tedy odhadnuta na 0,25. Očekávaná hodnota jednání je pak vypočtena vynásobením potenciálního užitku a pravděpodobnosti u jednotlivých stavů okolností (v našem případě úspěchu či neúspěchu činnosti) a sečtením získaných hodnot. V popsaném příkladu je tedy očekávaná hodnota daného jednání $(100 * 0,75) + (-120 * 0,25) = 45$. Činnost z tohoto příkladu, hodnocena sama o sobě, je tedy spíše výhodná než nevýhodná. Teorii rozhodování lze pak používat pro rozhodování se mezi různými variantami jednání skrze porovnávání jejich očekávaných hodnot.

Vraťme se k Pascalovi a formulujme, proč podle něj aplikace pravidel teorie rozhodování favorizuje víru před nevírou. Jeho zdůvodnění lze popsat následovně.

Z: Očekávaná hodnota víry v Boha je vyšší než očekávaná hodnota nevíry v Boha.

P1: Očekávaná hodnota víry v Boha je nekonečná.

P3: Pravděpodobnost existence Boha není nulová.

P4: Pokud Bůh existuje a já v něj budu věřit, získám nekonečný užitek.

P5: Pokud Bůh neexistuje a já v něj budu věřit, neutrpím nekonečnou ztrátu.

P2: Očekávaná hodnota nevíry v Boha není nekonečná.

P6: Pokud Bůh existuje a já v něj nebudu věřit, nezískám nekonečný užitek.

P7: Pokud Bůh neexistuje, nezískám nekonečný užitek.

Nabízejícím se nekonečným užitekem je myšlena spása neboli posmrtná odměna věčného blaženého života. Vezmeme-li v úvahu jen klasickou teorii rozhodování, pak z hlediska platnosti Pascalovy argumentace je lhostejné, zda je pravděpodobnost, že Bůh existuje, velká, malá či velmi malá. Dokud nepřisoudíme této pravděpodobnosti nulovou hodnotu, pak může být výsledkem násobení nekonečnem zase jen nekonečná hodnota.

První slabina Pascalovy sázky

Jako slabá a neudržitelná se ukazuje zejména premisa P2. Nelze vyloučit celou řadu možností, díky kterým se i očekávaná hodnota ateismu stává nekonečnou. Například byla předložena hypotéza „profesorova Boha“ (Kaufmann 1978, s. 121–3), který po smrti odměňuje ty, kteří svou „víru“ a svá životní přesvědčení během života zakládají na intelektuální poctivosti a kritické snaze nalézt pravdu. V případě pravdivosti této hypotézy by intelektuálně poctiví ateisté skončili v nebi, zatímco ti, kteří se řídili Pascalovou sázkou, by naopak přišli zkrátka.

Ještě snadnější je poukázat na to, že může existovat milosrdný Bůh, který nekonečnou hodnotu naopak udělí i některým (nebo dokonce všem) nevěřícím (Rescher 1985). (Právě takového Boha ostatně mnozí věřící vyznávají.) Příslušné protiargumenty tedy mohou vypadat následovně.

Z: Není pravda, že očekávaná hodnota víry je vyšší než očekávaná hodnota nevíry.

P1: Očekávaná hodnota víry v Boha je nekonečná.

P2: Očekávaná hodnota nevíry v Boha je nekonečná.

P3: Pravděpodobnost existence „profesorova Boha“ není nulová.

P4: Pokud existuje „profesorův Bůh“ a já jsem upřímně přesvědčen, že Bůh není, bude moje nevíra odměněna nekonečnou hodnotou.

Z: Očekávaná hodnota nevíry v Boha je nekonečná.

P1: Může existovat milosrdný Bůh, který udílí nekonečnou hodnotu i některým nevěřícím.

P2: Pokud existuje Bůh milosrdný i k nevěřícím, mohu získat nekonečnou hodnotu, i pokud nebudu v Boha věřit.

Kritika Antonyho Duffa

Na velmi zajímavý způsob, jak zobecnit tyto protiargumenty, upozornil Antony Duff (1986). Říká, že víru přece můžeme získat i tehdy, pokud o ni nebudeme nijak usilovat – taková možnost rozhodně není vyloučená. Z toho vyplývá, že očekávaný užitek tohoto lhostejného přístupu by měl být podle teorie rozhodování rovněž nekonečný, a tedy z hlediska Pascalovy logiky rovnocenný s jím obhajovanou vírou v Boha.

Tento způsob uvažování Duff dále rozšiřuje: Není vyloučeno, že jakékoliv jednání může být následováno obrácením, nebo může člověka přímo přivést k víře v Boha a k následné nekonečné hodnotě. Například je možné, že člověk se cílevědomě rozhodne nevěřit v Boha, ale v tomto svém plánu neuspěje a nakonec uvěří, za což pak bude Bohem nekonečně odměněn. Po vzoru Hájka (2003), který na Duffovu úvahu navazuje, můžeme použít i veselejší příklady: Někdo se může rozhodnout sníst hamburger nebo vyčistit si zuby a není vyloučeno, že uprostřed této činnosti dojde k „osvícení“ a víře v Boha. Očekávaná hodnota všech těchto běžných činností je tedy nekonečná.

Duffův argument lze zobecnit ještě více – není ani potřeba mluvit v něm o náboženství. Stačí předložit tezi, že jakékoliv jednání může vést k zisku nekonečné hodnoty. (Jakým způsobem, zda díky víře a díky Bohu, to už je lhostejné.) I když nejspíš budeme u všech či alespoň u většiny variant jednání považovat pravděpodobnost, že nás dané jednání dovede k zisku nekonečné hodnoty, za velmi malou, přesto musíme uznat, jsme-li falibilisté, respektive nechceme-li zastávat dogmatickou pozici, že dané pravděpodobnosti nejsou zcela nulové. Upřesněme, že falibilismus zde chápeme jako stanovisko, podle kterého si pravdivostí žádného tvrzení (snad vyjma logických pravd) nemůžeme být absolutně jisti.

Z Duffovy argumentace vyplývá, že očekávaný užitek jakéhokoliv jednání je podle klasické teorie rozhodování nekonečný. Z toho je mimochodem zřejmé, že přestože Duff prezentoval svůj argument především jako námitku proti Pascalově sázce (přesněji její *reductio ad absurdum*), je jeho příspěvek zároveň zpochybněním klasické teorie rozhodování. Má-li každé jednání nekonečný očekávaný užitek, pak ztrácí porovnávání různých variant jednání v rámci této teorie jakýkoliv praktický smysl. Všechny volby a potažmo i všechny způsoby jednání jsou stejně dobré, důsledkem by tedy byl extrémní etický, respektive praktický relativismus. Duffova reakce na Pascalovu sázku tak v podstatě vytváří další paradox, se kterým se musí teorie rozhodování vyrovnávat. Můžeme tedy říci, že Duffův paradox zaujímá pozici vedle slavného petersburského paradoxu a paradoxů od něj odvozených.

Abychom Duffovu kritiku mohli přesně zachytit, je potřeba rozvést detailněji i argument samotného Pascala. Ten si uvědomoval, že víra není stav, který by se dal jednoduše navodit na základě okamžitého rozhodnutí či volního aktu, a že mnozí nevěřící budou na jeho argument sázky reagovat prohlášením, že nejsou schopni začít věřit, ani kdyby chtěli (1669, s. 138–9). Pascal říká, že vášně, které lidem brání věřit, lze postupně odbourávat a díky tomu v dlouhodobějším horizontu k víře dospět. Jeho argumentaci lze tedy doplnit o konečný závěr a jeho premisy, z nichž jednu jsme již diskutovali.

Z: Je rozumné usilovat o víru v Boha.

P1: Je rozumné věřit v Boha.

P2: Je možné navodit sám u sebe víru v Boha.

Logiku Pascalovy sázky lze popsat ještě jiným, pozměněným argumentačním schématem, které méně vystihuje doslovnou podobu příslušných pasáží v *Myšlenkách*, ale zato je zdá se kratší, přímočařejší a silnější.

Z: Je rozumné usilovat o víru v Boha.

P1: Je rozumné maximalizovat očekávanou hodnotu (expected value) vlastního jednání.

P2: Očekávaná hodnota úsilí o víru v Boha je vyšší než očekávaná hodnota neusilování o víru v Boha.

P3: Očekávaná hodnota úsilí o víru v Boha je nekonečná.

P5: Pokud budu usilovat o víru v Boha, je možné, že v Boha uvěřím.

P6: Pokud Bůh existuje a já v něj budu věřit, získám nekonečný užitek.

P7: Pravděpodobnost existence Boha není nulová.

P4: Očekávaná hodnota neusilování o víru v Boha není nekonečná.

Právě proti takto formulované Pascalově sázce směřuje Duffova kritika. Jejím jádrem je zpochybnění předpokladu P4, podle kterého je očekávaná hodnota strategie, kterou volí nevěřící, pouze konečná, a tedy nižší, než hodnota strategie věřícího:

Z: Není pravda, že očekávaná hodnota neusilování o víru v Boha není nekonečná.

P1: Pravděpodobnost, že o víru v Boha nebudu usilovat, a přesto v něj uvěřím, není nulová.

P2: Pokud Bůh existuje a já v něj budu věřit, získám nekonečný užitek.

P3: Pravděpodobnost existence Boha není nulová.

Takto bychom mohli zaznamenat obecnější formu Duffovy kritiky:

Z: Není pravda, že očekávaná hodnota neusilování o víru v Boha není nekonečná.

P1: Očekávaná hodnota každého jednání je nekonečná.

P2: Pokud Bůh existuje a já v něj budu věřit, získám nekonečný užitek.

P3: Pravděpodobnost existence Boha není nulová.

P4: Pro každé jednání platí, že pravděpodobnost, že jej provedu a uvěřím v Boha, není nulová.

P5: Falibilismus je pravdivý.

Celý argument je ale možné, jak bylo řečeno, ještě více zkrátit a zobecnit a zcela se v něm vyhnout zmínce o náboženských záležitostech.

Z: Očekávaná hodnota každého jednání je nekonečná.

P1: Pro každé jednání platí, že pravděpodobnost, že jej provedu a získám nekonečný užitek, není nulová.

P2: Falibilismus je pravdivý.

Různě velké nekonečné hodnoty?

Tyto námitky představují pro Pascalovu sázku závažný problém. Jak na ně reagují její obhájci? Přední současnou obhajobu Pascalovy argumentace reprezentují Lycan a Schlesinger (1988). Ti formulují dodatečný předpoklad, který má situaci zachránit. Výsledný argument lze pak rekonstruovat následovně.

Z: Je rozumné věřit v Boha.

P1: Je rozumné maximalizovat očekávanou hodnotu (expected value) vlastního jednání.

P2: Očekávaná hodnota víry v Boha je nekonečná.

P3: Existuje-li více variant jednání s nekonečnou očekávanou hodnotou, je racionální zvolit tu variantu, u níž je pravděpodobnost dosažení nekonečného užitku nejvyšší.

P4: Víra v Boha vede k dosažení nekonečného užitku s vyšší pravděpodobností než její alternativy.

Doplňené premisy P3 a P4 působí vcelku přijatelně, lze je však kritizovat. Hájek (2003) připomíná, že Pascal sám tyto premisy součástí svého argumentu neučinil, takže jejich doplněním vzniká pouze reformulace, která nic nemění na skutečnosti, že původní argument, tedy argument Pascalovy sázky, je neplatný. Na tuto interpretaci lze přistoupit, nicméně podstatné je spíše to, zda reformulovaná verze tvoří přesvědčivý pragmatický argument ve prospěch racionality víry v Boha, a nikoliv zda ji ještě můžeme striktně vzato nazývat Pascalovou sázkou.

Věcnější námitku proti P3 naznačuje Paul Saka (2001), když poznamenává, že nekonečna mohou mít, jak učí cantorovská teorie množin, různou mohutnost. Tuto možnost skutečně nemůžeme ani v kontextu Pascalovy sázky vyloučit a za těchto okolností pochopitelně Schlesingerova dodatečná premisa přestává platit (respektive lze myslet případy, v nichž neplatí).

Zůstává však otevřená možnost dalších reformulací. Jak podotýká Sorensen (1994), nevýhoda Schlesingerovy premisy spočívá v tom, že je jen izolovaným principem a není podepřena matematickou teorií, která by srovnávání různě pravděpodobných nekonečných hodnot umožnila. (Taková teorie by pak mohla rozlišovat i mezi nekonečnými různými mohutnostmi.) Možné způsoby, jak by mohly vypadat reformulace, které by umožnily porovnávat varianty jednání vedoucí k nekonečnému užitku s vyšší či nižší pravděpodobností, nabízejí i s nástinem příslušného matematického aparátu Hájek (2003), Vallentyne a Kagan (1997) či Bartha (2007). Na základě Hájkovy analýzy můžeme prohlásit, že požadované rozlišovací

schopnosti můžeme dosáhnout tehdy, pokud nekonečno nebudeme považovat za reflexivní při násobení pravděpodobnostní hodnotou. Reflexivitou při násobení myslí Hájek vlastnost spočívající v tom, že nekonečno se při násobení kladným konečným číslem nemění, jeho hodnota se nezvyšuje ani nesnižuje. Lze však konstruovat a užívat i matematické systémy, ve kterých nekonečno při násobení reflexivní není a ve kterých tedy platí, že $x * \infty > y * \infty$, pokud $x > y$. Při použití některého z takových matematických systémů se podle Hájka stává argument Pascalovy sázky formálně platným.

Přesto je ale Hájkovým závěrem tvrzení, že všechny reformulace Pascalovy sázky jsou nakonec odsouzeny k neúspěchu. Je tomu tak podle něj proto, že jejich nedílnou součástí musí být Pascalovo přesvědčení, že spása je jakožto nekonečná hodnota tou nejvyšší hodnotou, která může existovat – nic hodnotnějšího již být nemůže. Jakmile ale nepřiznáme nekonečnu vlastnost reflexivity při početních operacích, můžeme pro každou hodnotu spásy vymýšlet vždy vyšší a vyšší hodnoty, na které bychom měli spíše sázet. (Zvyšující se mohutnosti nekonečných hodnot jsou pak jen jedním z příkladů, jak lze toto navyšování provádět.)

Je pravdou, že možné reformulace se zdají být v nevyhnutelném rozporu s Pascalovým pojmem nekonečna jako hodnoty, kterou již nelze navýšit (Pascal 1669, s. 135). Na druhou stranu však není příliš podstatné, zda lze reformulace uvést do dostatečného souladu s Pascalovým myšlením a zda je lze ještě označovat za druhy Pascalovy sázky. Podstatné je, jak již bylo řečeno, především to, zda mohou vést k vytvoření přesvědčivého pragmatického argumentu ve prospěch víry v Boha. V tomto smyslu se nezdá být možnost neustálého navyšování potenciálního užitku spásy nutně nepřekonatelným problémem. Zvažme následující reformulaci pascalovské úvahy.

Z: Očekávaná hodnota víry v Boha je vyšší než očekávaná hodnota nevíry v Boha.

P1: Nekonečno není při násobení pravděpodobnostní hodnotou reflexivní.

P2: Pro každou hodnotu užitku, která je vyšší než konečná, platí, že tohoto užitku dosáhnou pravděpodobněji jako věřící v Boha než jako nevěřící v Boha.

P3: Pro každou hodnotu ztráty, která je vyšší než konečná, platí, že této ztráty nedosáhnou pravděpodobněji jako věřící v Boha než jako nevěřící v Boha.

Důvod k zařazení P1 již byl uveden, další premisy si ještě zaslouží komentář. V P2 a P3 se mluví o všech hodnotách užitku, které převyšují konečnou hodnotu, aby bylo zřejmé, že argument může fungovat i tehdy, pokud lze hodnotu potenciálního užitku neustále zvyšovat i nad původní jednoduchý pojem nekonečna. Důvodem zařazení P3 je možnost, že věřící by mohl mít větší šanci získat nekonečnou hodnotu, ale zároveň by mu i více než nevěřícímu hrozila nekonečná ztráta, která by jeho výhodu vyvážila či změnila v nevýhodu.

Uvedená trojice premis zároveň naznačuje, jak lze tuto reformulaci pascalovského přístupu napadnout. První možností je pochopitelně nepřistoupit na v současnosti nestandardní matematický model, který umožňuje z různých pravděpodobností získávat nekonečna různé hodnoty. Na druhou stranu vezmeme-li si jednoduchý příklad, v němž

máme na vybranou mezi 1% a 50% šancí získat ten samý nekonečný užitek, vede nás intuice silně k závěru, že vybrat 50% šanci je rozumnější, nikoliv stejně rozumnou či arbitrární volbou. Další příklady apelující na tuto intuici nabízejí v kontextu utilitarismu například Vallentyne a Kagan (1997). Přijetí některého z navrhovaných nestandardních matematických modelů by bylo jen logickým rozvinutím této intuice.

Jinou možností, jak argument odmítnout, je odmítnout smysluplnost konceptu nekonečného užitku nebo vůbec pojem nekonečna. Problémem však je, že v kontextu teorie rozhodování a pascalovského uvažování nestačí pro odmítnutí nekonečna a nekonečného užitku obhájit tezi, že nekonečný užitek je pravděpodobně nesmyslný či pravděpodobně pro člověka nedostupný. Bylo by třeba obhájit tezi, že takový užitek je zcela jistě nesmyslný či zcela jistě pro člověka nedostupný. Dogmatická pozice v takto spekulativní otázce však zřejmě není hájitelná. Jakmile však od této dogmatické pozice ustoupíme, získává možnost nekonečného užitku pozitivní pravděpodobnost a tudíž by již neměla být v kontextu teorie rozhodování opomenuta.

Námítka mnoha bohů

Nyní se již můžeme přesunout k námitce tradičně považované za největší problém Pascalovy sázky, k námitce mnoha bohů. Ta v posledně formulovaném argumentačním schématu ohrožuje zejména premisu P2. Asi největší síla této námítky proti klasické formě Pascalovy sázky spočívá v tom, že lze věřit ve více bohů, přičemž při nesprávném výběru hrozí, že místo nekonečným užitekem bude věřící potrestán nekonečnou ztrátou. Existence této možnosti narušuje logiku sázky, protože rovnocenně vyvážá možnost nekonečného užitku. To stejné je ale ostatně schopen udělat – a navíc obecněji – již probraný Duffův protiargument. Nyní diskutovaná reformulovaná verze sázky ale již může na obranu proti Duffovi použít rozlišování různých pravděpodobností zisku a ztráty nekonečných hodnot a ten samý nástroj ji alespoň zčásti imunizuje i před námitkou mnoha bohů. Umožňuje totiž srovnání, které určí, zda je potenciální nekonečný zisk pravděpodobnější a hodnotnější než možná nekonečná ztráta při existenci boha, kterého si člověk nevybere, který nekonečně potrestá ty, kteří v něj nevěřili a který bude zároveň mírnější vůči nevěřícím. Pokud převáží zisková položka, pak námitka mnoha bohů zřejmě není pro reformulovanou podobu sázky smrtící.

Současnou obhajobu účinnosti námítky mnoha bohů reprezentuje především Paul Saka (2001). Podívejme se postupně na příklady alternativních bohů, které diskutuje. Nejprve si půjčuje Galeova (1991) boha, který odměňuje lidi, kteří šlapou na každou třetí prasklinu v chodníku, a trestá ty, kteří to nedělají. V Sakově interpretaci bychom, použijeme-li Pascalovu logiku, mohli brát v úvahu i tohoto Boha a vyvodit z toho, že je rozumné jednat tak, abychom jej uposlechli.

Jak se tomuto nepřijatelnému závěru může obhájece Pascala vyhnout? Asi nejlepší recept naznačuje sám Paul Saka o několik řádků níže, když upozorňuje, že ke každému bohu lze myslet boha, který vyžaduje přesně opačnou činnost, než ten první, takže

veškeré praktické konsekvence se navzájem eliminují. Jakmile ale má obhájce víry k dispozici možnost volit v rámci sázky i podle pravděpodobností různých bohů, může popsany problém boha prasklin v chodníku zřejmě rozřešit třeba touto otázkou: Odměňuje Bůh (pokud existuje) pravděpodobněji ty, kteří šlapou na každou třetí prasklinu v chodníku, nebo ty, kteří se takovou malicherností nezabývají? Jeho odpůrce, který by chtěl svou linii v tomto bodě držet, by pak trval na tvrzení, že porovnávání pravděpodobnosti jsou stejné, případně stejně neurčitelné, přičemž tato jeho strategie by patrně byla nejúčinnější, pokud by ji obhajoval pomocí nekompromisního agnosticizmu a přihlásil se k přesvědčení, že o vlastnostech Boha, pokud existuje, nelze zcela nic říci. Je ironické, že výroky samotného Pascala o tom, že rozum nemůže v této oblasti nic rozhodnout (1669, s. 136), takový úplný agnosticizmus alespoň částečně podporují. Zdá se tedy, že příslušné Pascalovo vyjádření je po pasáži o reflexivitě nekonečna již druhým v jeho *Myšlenkách*, které musí být opuštěno či upřesněno, aby jeho vlastní argument sázky, byť pozměněn, mohl zůstat při životě. Potřebné upřesnění Pascalovy pozice by mohlo stavět na skutečnosti, že historicko-apologetické argumenty Pascal přijímá. Jeho výrok o nemohoucnosti rozumu se tedy zřejmě vztahuje jen na argumenty čistě filozofické.

Dokud bude odpůrce Pascalovy sázky používat bizarní příklady bohů, respektive vlastností a preferencí Boha, pokud Bůh existuje, bude pro jeho oponenty relativně jednoduché odpovídat, že jeho příklady jsou méně pravděpodobné než jejich opak. To se pravděpodobně týká i Sakovy hypotézy existence boha brouků, která je zamýšlena již jako serióznější možnost. Další varianty, u kterých se Saka zastavuje, se však tímto způsobem již možná odbývají obtížněji. Předně jde o již zmíněného profesorova boha, který odměňuje skepticky uvažující jedince a trestá ty, kteří manipulovali svá přesvědčení na základě kalkulu Pascalovy sázky. Dále Saka nabízí boha, který trestá věřící jiné víry, ale agnostiky nechává na pokoji. Profesorův bůh však z těchto dvou možností přece jen působí, alespoň dáme-li na první dojem, pravděpodobněji. Zajímavý je též pokus postavit proti křesťanskému Bohu buddhismus, který (v Sakově stručné a jistě nikoliv neproblematické interpretaci) tvrdí, že vyprázdníme-li mysl, tedy zbavíme-li se i víry v Boha, dosáhneme Nirvány a tedy nekonečného užitku, a nevyprázdníme-li ji, bude naše životní utrpení vinou opakujících se reinkarnací nekonečné. Poznamenejme, že tato možnost ohrožuje Pascalovu sázku odlišným způsobem než předchozí možnosti, protože nabízející se alternativní nekonečný užitek nesouvisí s vírou v žádného alternativního boha. V jiném příkladu má Bůh mayského náboženství údajně odměňovat i za sebevraždu a nakonec Saka upozorňuje, že v dějinách náboženství byl rozšířený i názor považující dobro a zlo (Boha a Satana) za rovnocenné síly (zoroastrismus, manicheismus atd.) a že je tedy otevřená možnost, že věřící v Boha se dostanou po smrti do rukou zla a budou potrestáni, zatímco agnostici budou jakožto neutrální ignorováni.

Pokusme se na základě Sakova příspěvku přesněji formulovat, na jaké premisy by výše uvedená reformulovaná náboženská sázka měla být postavena, aby mohla být proti námitce mnoha bohů imunní.

Z: Pro každou hodnotu užitku, která je vyšší než konečná, platí, že tohoto užitku dosáhnu pravděpodobněji jako věřící v Boha než jako nevěřící v Boha.

P1: Není pravda, že každé jednání vede se stejnou pravděpodobností k nekonečnému užitku jako k nekonečné ztrátě.

P3: Existují indicie, podle kterých lze rozlišovat pravděpodobnosti různých náboženských učení.

P2: Možnost zisku nekonečného užitku v Nirváně je méně pravděpodobná než možnost zisku nekonečného užitku v křesťanském nebi.

Co se týče premisy P2, nechávám na uvážení čtenáře, zda ji považuje za pravdivou. Nicméně pokud nikoliv, zůstává otevřená alespoň možnost reformulovat znění sázky tak, aby nehájila rozumnost víry v Boha, nýbrž spíše obecněji rozumnost duchovního života. Pak by premisa P2 odpadla a otázka výběru mezi křesťanstvím a buddhismem by se stala záležitostí revidované premisy P1.

Je to právě premisa P1, která má neutralizovat hrozbu plynoucí od většiny možností, které jsou diskutovány v rámci námitky mnoha bohů. Tato premisa působí vcelku přesvědčivě. Zdá se totiž, že stačí jen jedna jediná varianta jednání, o které bychom mohli říci, že ji Bůh, pokud existuje, spíše odměňuje, než trestá, aby argument sázky začal fungovat.

Premisa P1 a ji podporující premisa P3 hrají v celém sporu velmi důležitou roli a ne náhodou právě jejich obhajobě věnují Lycan a Schlesinger (1988) nejvíce prostoru. Jaké premisy pro jejich podporu lze v jejich příspěvku nalézt?

Z: Existují indicie, podle kterých lze rozlišovat pravděpodobnosti různých náboženských učení.

P1: Částečnými důvody ve prospěch některých náboženských učení jsou náboženské texty.

P2: Částečnými důvody ve prospěch některých náboženských učení jsou zprávy o zázracích.

P3: Částečnými důvody ve prospěch některých náboženských učení je množství stoupenců a délka tradice.

P4: Částečným důvodem ve prospěch některých náboženských učení je princip jednoduchosti.

P5: Princip jednoduchosti je používán ve vědě pro rozlišování pravděpodobnosti hypotéz.

P6: Podle principu jednoduchosti lze srovnávat různá pojetí Boha.

Detailním rozbořem těchto argumentů bychom se již dostali do tradiční oblasti teoretického zdůvodnění víry v Boha. Proto se omezím jen na uvedení klíčové výhody, která zde stojí na straně Lycana a Schlesingera. Pro obhájece víry je sice velmi těžké

prokázat v rámci tradiční teoretické apologie, že uvedené důkazy jsou schopny při rozpracování doložit, že určité náboženské učení je pravděpodobně pravdivé. Zde má ale obhájce pascalovského přístupu velmi odlišný a velmi ulehčený úkol. Stačí mu prokázat, že alespoň některé z uvedených důvodů jsou schopny určitá náboženská učení činit pravděpodobnějšími než jiná náboženská učení. Oponent tohoto stanoviska musí naopak hájit tezi, že okolnosti zmíněné v premisách nemají žádný vliv na pravděpodobnosti náboženských učení. Tato pozice se však zdá být příliš dogmatickou. Například srovnáme-li nějaké náboženství, při jehož vzniku mnoho lidí svědčilo o jistých nadpřirozených úkazech a mnoho lidí toto náboženství začalo vyznávat, s náboženským učení, které by tyto vlastnosti nemělo a v jiných ohledech by nebylo epistemicky přesvědčivější, pak zdá se není racionální trvat na tom, že historické okolnosti a zprávy neposkytují prvnímu učení ani tu nejslabší podporu, neboli že daná učení jsou co se pravděpodobnosti týče naprosto rovnocenná.

Závěr

Náhledy na to, jak silné jsou premisy obou stran v konfliktu o Pascalovu sázku či o sázkou inspirované argumenty, se různí a budou se pochopitelně různit i nadále. Nicméně domnívám se, že naznačená analýza svědčí o tom, že spor není rozřešen a že pascalovské myšlení nelze odmítnout žádným jednoznačným a neproblematickým způsobem. Jinak řečeno, pascalovské myšlení představuje pro teorii rozhodování stále živý paradox. Jednou z cest k jeho řešení by mohly být pokusy o revizi samotné teorie rozhodování a maximy maximalizace očekávaného užitku. Přijetí závěru, ke kterému nás chtěl Pascal svým argumentem přivést, pak představuje jiné možné řešení paradoxu. Lze však očekávat, že v podivné oblasti velkých hodnot a malých pravděpodobností se budou i nadále objevovat další těžko stravitelné důsledky, ke kterým by nás přijetí pascalovského způsobu uvažování přivádělo.

Literatura

- Bartha, P. (2007): „Taking Stock of Infinite Value: Pascal's Wager and Relative Utilities“. *Synthese* 154: 5–52.
- Duff, A. (1986): „Pascal's Wager and Infinite Utilities“. *Analysis* 46: 107–9.
- Gale, R. (1991): *On the Nature and Existence of God*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hájek, A. (2003): „Waging War on Pascal's Wager“. *Philosophical Review* 112: 27–56.
- Jordan, J. (2011): „Pragmatic Arguments and Belief in God“. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. E. Zalta; dostupné na: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/pragmatic-belief-god/>.
- Jordan, J. ed. (1994): *Gambling on God: Essays on Pascal's Wager*. Rowman & Littlefield, Lanham, MD.
- Kaufmann, W. (1978): *Critique of Religion and Philosophy*. Princeton University Press, Princeton NJ.

- Lycan, W. & Schlesinger, G. (1989): „You bet your life“. In *Reason and Responsibility*, ed. J. Feinberg, Wadsworth, Belmont CA, 1993, s. 100–108.
- Pascal, B. (1669): *Pensées*. Paříž; český překlad *Myšlenky*, Odeon, Praha, 1973.
- Rescher, N. (1985): *Pascal's Wager*. University of Notre Dame Press, Notre Dame.
- Saka, P. (2001): „Pascal's Wager and the Many Gods Objection“. *Religious Studies* 37: 321–41.
- Sorensen, R. (1994): „Infinite Decision Theory“. In Jordan (1994): 13959.
- Vallentyne, P. & S. Kagan (1997): „Infinite Value and Finitely Additive Value Theory“. *The Journal of Philosophy* 94: 5–27.